

Janusz MARIĄŃSKI

ŚWIATOWE DNI MŁODZIEŻY O styku religii instytucjonalnej z kulturą popularną

We współczesnym świecie coraz większą popularność zyskują sytuacje czy wydarzenia określane mianem eventów jako charakterystyczne dla współczesnych społeczeństw formy zachowań zbiorowych. Stają się one nieodłączną częścią kultury popularnej i wkraczają niemal we wszystkie dziedziny życia społecznego. Eventy jako masowe zgromadzenia publiczne (np. masowe imprezy polityczne, festiwale, olimpiady, pielgrzymki, spotkania z Papieżem, Światowe Dni Młodzieży, spotkania wspólnoty Taizé, młodzieżowe spotkania w Lednicy) w sposób wyraźny wyodrębniają się z rutyny życia codziennego, wzbudzają ogromne zainteresowanie (zwłaszcza osób młodych) i wywołują interakcje między ludźmi odbywające się według innych wzorów niż ma to miejsce w życiu codziennym. Do cech charakterystycznych masowych wydarzeń tego rodzaju należą: profesjonalna organizacja, charakter wspólnotowy, niecodzienność, przekaz medialny, zogniskowany charakter łączących się z nimi interakcji, dominacja formy nad treścią i krótkotrwałość oddziaływania. Eventy mają charakter masowy i są perfekcyjnie zorganizowane. W przypadku imprez muzycznych, sportowych czy politycznych zasadniczą rolę odgrywają elementy rozrywkowe i doznaniowe, tworzy się coś w rodzaju kultury eventu. Niektóre z tych imprez, choćby

wydarzenia sportowe, można traktować jako surogaty wydarzeń religijnych.

Porównanie cech eventów zarówno z tradycyjnymi, jak i z bardziej nowoczesnymi świętami, dokonane przez Ewę Stachowską w książce *Światowe Dni Młodzieży w Krakowie w perspektywie socjologii religii*¹, ukazuje tak podobieństwa, jak i różnice między nimi. Chociaż w przypadku eventu nie można mówić z całą pewnością o zupełnie nowym zjawisku, to jednak stanowi on nową jakość, charakterystyczną wyłącznie dla społeczeństwa ponowoczesnego. To nowa forma społeczna, której upowszechnienie się jest rezultatem określonych zjawisk zachodzących na poziomie ogólnospołecznym, a więc procesów dyferencjacji, dezinstytucjonalizacji, pluralizacji, indywidualizacji i racjonalizacji, a także wzrostu znaczenia ideologii konsumpcyjnej. Autorka wskazuje także na tendencje rozwoju społecznego, które decydują o popularności eventów, a także na ich oddziaływanie na różne sfery życia jednostkowego i społecznego.

Omawiane studium socjologiczne autorstwa Ewy Stachowskiej stanowi pierwsze w literaturze polskiej i niemające wielu

¹ Ewa Stachowska, *Światowe Dni Młodzieży w Krakowie w perspektywie socjologii religii*, Zakład Wydawniczy Nomos, Warszawa 2019, ss. 582.

odpowiedników w literaturze światowej empiryczne opracowanie media eventu na przykładzie Światowych Dni Młodzieży. Warto w tym kontekście podkreślić, że na przykład niemieckojęzyczne opracowania dotyczące Światowych Dni Młodzieży w Kolonii mają charakter raczej socjograficzny niż socjologiczny i nie dorównują pod względem zakresu i głębi analizom przeprowadzonym w pracy Stachowskiej.

Warto zwrócić uwagę na rozważania autorki dotyczące szerokiego kontekstu społecznego Światowych Dni Młodzieży w Krakowie oraz ich kontekstu religijnego w wymiarach krajowym i międzynarodowym, zwłaszcza w odniesieniu do młodzieży. Stachowska z wielką starannością analizuje zarówno sakralne (religijne), jak i społeczne (święto, świętowanie) wymiary światowego „festiwalu” młodzieży, dostrzegając w tym zjawisku społecznym ponowoczesną formułę celebracji sacrum i młodości. Masowe spotkania religijne młodzieży, w tym także Światowe Dni Młodzieży w Krakowie połączone z wizytą Papieża Franciszka, w swoim przebiegu i charakterze nawiązują co prawda do tradycyjnych form religijności, ale wykazują też cechy, które pozwalają zaliczyć je do kategorii eventów.

Religijne eventy wydają się świadczyć o narastających w społeczeństwie tendencjach desekularyzacyjnych. W przekonaniu Ewy Stachowskiej umożliwiają one młodym ludziom przeżycie spotkania z Bogiem i ludźmi w sposób twórczy, spontaniczny, bez sztywnych reguł modlitewnych, i naturalnie umożliwiają ekspresję swojego wnętrza za pomocą śpiewów, tańca i gestów. Religia, a zwłaszcza Kościół katolicki, przestaje być strukturą zamkniętą, niedostosowaną do młodzieżowego sposobu przeżywania wiary. Eventy religijne stwarzają więc młodzieży możliwość wyrażania duchowych przeżyć, doświadczenia wspólnotowości, a niekiedy warunkują późniejsze zmiany w życiu codziennym młodych ludzi.

Eventy religijne nie muszą być alternatywą dla tradycyjnych struktur kościelnych, lecz stanowią ich dopełnienie. Wyrażają one poszukiwanie nowej drogi i ekspresji Kościoła – z tego też względu socjologowie skłaniają się do tego, by interpretować Światowe Dni Młodzieży nie tylko jako event medialny, ale również jako przejaw życia religijnego i wspólnotowego o charakterze ponadterytorialnym, a nawet jako przejaw swoistego wymiaru religii, która jawi się tutaj jako produkt na sprzedaż (w tym sensie można w eventach religijnych dopatrywać się zjawiska urynkowania religii w epoce powszechnej komercjalizacji). Ponadto eventy religijne, które łączą tradycyjne treści wiary religijnej z nowatorską formą medialną, mogą okazać się dla Kościołów chrześcijańskich szansą dotarcia ze swoim przesłaniem sakralnym do różnych grup i środowisk społecznych mających rozmaite potrzeby i oczekiwania. Wydarzenia te można więc interpretować również jako formę dialogu (nie zaś konfrontacji) z kulturą współczesną, niezależnie od tego, czy będziemy nazywać ją postmodernistyczną, czy też określać w inny sposób. Ożywienie religijne, choćby tylko krótkotrwałe, staje się do pewnego stopnia faktem medialnym.

Różne rodzaje eventów, podobnie jak inne zachowania zbiorowe, mogą pełnić funkcję zarówno reprodukcyjną, jak i innowacyjną wobec wartości i norm społecznych. Sytuacje społeczne sprzyjające powstawaniu silnych emocji zbiorowych odgrywają znaczącą rolę w życiu społecznym, stanowią bowiem jeden z mechanizmów rekonstrukcji porządku społecznego oraz jego odnowy instytucjonalnej i moralnej. Są one zawsze ukierunkowane na symbole reprezentujące określone wartości istotne z punktu widzenia społeczeństwa, a także na znaczące wyobrażenia kulturowe, które są w ich trakcie uzmysławiane, potwierdzane, utrwalane lub modyfikowane. Światowe Dni Młodzieży to zatem nie

tylko wydarzenie o wymiarach ściśle religijnych, gromadzące młodzież wokół wiary, idei absolutnych i szczegółowych wartości religijnych, ale i wydarzenie o charakterze medialnym, niejako zawłaszczające w określonym obszarze przestrzeni dyskursu publicznego i eksponujące cechy spektakularnego świata, który tym samym tworzy. W wyniku działania wszystkich tych czynników wokół przesłanek i treści sakralnych nabudowana zostaje wielowymiarowa narracja o różnorodnych odniesieniach, także o charakterze popkulturowym. W wypadku Kościoła katolickiego jest to równoznaczne z szukaniem nowych dróg i nowej ekspresji we współczesnym świecie.

Książka Ewy Stachowskiej ma szerokie ugruntowanie empiryczne. Opiera się na różnorodnych, wnikliwie przeanalizowanych materiałach: statystykach kościelnych i świeckich, sondażach ogólnopolskich, europejskich i światowych, materiałach publicystycznych i naukowych dotyczących Światowych Dni Młodzieży, wynikach badań socjologicznych i psychologicznych przeprowadzonych wokół tego wydarzenia oraz nauczania papieża na temat młodzieży i wiary katolickiej. Analiza tych materiałów nie ogranicza się do prostej sprawozdawczości, dokonuje się bowiem w różnych kontekstach teoretycznych i ma charakter refleksyjny, pogłębiony.

Omawiając poszczególne problemy, autorka włącza się równocześnie w dialog z różnymi nurtami teoretycznej i empirycznej socjologii ogólnej oraz socjologii religii (dyskutuje na przykład z teoriami sekularyzacji, desekularyzacji, pluralizmu i indywidualizacji, a także z teoriami komunikowania społecznego, a nawet teoriami marketingu). Przede wszystkim jednak jej empiryczne studium zaliczyć należy do socjologii eventów. Opracowanie bazuje na bardzo bogatej literaturze polskiej i anglojęzycznej, a częściowo również niemieckiej. Zewnętrzny wyraz ogromnej erudycji autorki stanowi tak

liczba przypisów (jest ich około ośmiuset), często dość rozbudowanych, jak i objętość pracy. Rozważania socjologiczne wzbogacone zostały wykresami i tabelami.

Całość opracowania tworzy pięć rozdziałów: „Przemiany religijne w XX i XXI wieku” (s. 23-121), „Światowe Dni Młodzieży – ewangelizacyjny projekt Kościoła dla młodych” (s. 123 -201), „Światowe Dni Młodzieży – Kraków 2016 jako ponowoczesna formuła celebracji *sacrum* i młodości” (s. 203-248), „Między spluralizowaniem a homogenicznością uczestników Światowych Dni Młodzieży” (s. 249-370), „Światowe Dni Młodzieży w Krakowie jako *media event*” (s. 371-497). Bardzo istotną częścią pracy jest „Podsumowanie” (s. 499-534), pełniące rolę tradycyjnego zakończenia, w którym nie tylko omówiono najważniejsze wnioski z przeprowadzonych analiz socjologicznych, ale przede wszystkim podjęto próbę ogólnej charakterystyki *media event*u na przykładzie Światowych Dni Młodzieży. Autorka stara się też ustalić efekty tego religijno-społecznego wydarzenia zarówno w aspekcie generowanych przez nie procesów ożywienia religijnego, jak i anestetyzacji.

Opracowanie *Światowe Dni Młodzieży w Krakowie w perspektywie socjologii religii* wnosi wiele nowych ujęć zarówno do socjologii zachowań zbiorowych, jak i do socjologii religii. W pełni legitymizuje nową subdyscyplinę socjologiczną, a mianowicie socjologię eventów, a zarazem stanowi pierwsze w Polsce studium empiryczne z zakresu tej dyscypliny (wcześniej badano jedynie eventy marketingowe), które można traktować jako kontynuację studium teoretycznego Agnieszki Zduniak poświęconego eventom w życiu społecznym i religijnym². Omawiana publikacja

² Zob. A. Z d u n i a k, *Event w życiu społecznym i religijnym. Perspektywa socjologicz-*

może przyczynić się do częstszego podejmowania badań nad innymi rodzajami eventów, w rezultacie do wypracowania ogólnej teorii eventu. Zadanie to będzie jednak wymagało podjęcia interdyscyplinarnych, a nawet transdyscyplinarnych badań, opartych na wielu modelach teoretycznych i licznych badaniach empirycznych. Ujęcie w jednolitą ramę teoretyczną wszystkich rodzajów eventów nie będzie łatwe, stanowią one bowiem zjawisko niezwykle złożone i w wieloraki sposób połączone z różnymi dziedzinami życia społecznego.

Światowe Dni Młodzieży, zwłaszcza te w Krakowie, stały się przedmiotem zainteresowania zarówno opinii publicznej, informowanej na bieżąco o ich przebiegu za pośrednictwem mediów, jak i przedstawicieli różnych dziedzin naukowych: teologów, filozofów, psychologów, socjologów, pedagogów, kulturoznawców, politologów czy medioznawców. Wpływ masowych spotkań o charakterze religijnym na rozmaite wymiary życia społecznego jest interesujący również z punktu widzenia socjologii religii. Wydarzenia tego typu stają się dla przedstawicieli nauk społecznych okazją do postawienia wielu interesujących pytań badawczych, na które odpowiedzi poszukuje się przy użyciu metod stosowanych w naukach socjologicznych.

Popularność takich wydarzeń skłania do zastanowienia się nad ich znaczeniem nie tylko w wymiarze religijnym i parafialnym, lecz również w wielu innych wymiarach życia społecznego. Eventy religijne, adresowane głównie do młodzieży, łączą w sobie zarówno elementy tradycyjnego

święta, jak i formy oraz środki wyrazu zaczerpnięte z kultury popularnej. Połączenie takie sprawia, że spotykają się one z bardzo różnymi reakcjami zarówno świeckich katolików, jak i osób duchownych, budząc różnorodne, nie zawsze pozytywne emocje. Organizatorom spotkań zarzuca się między innymi mieszanie tradycyjnych rytuałów religijnych z elementami rozrywkowymi zaczerpniętymi z kultury popularnej, co stanowi wyraz nadmiernego dopasowywania się Kościoła katolickiego do współczesnej kultury i mód, jakie niesie z sobą postmodernizm.

Studium socjologiczne Ewy Stachowskiej ma charakter stricte naukowy. W swoich badaniach socjologicznych nad Światowymi Dniami Młodzieży autorka przyjmuje zatem pozytywny (nie zaś „pozytywistyczny”) punkt widzenia, daleki od założeń ideologicznych czy konfesyjnych. Zdaje sobie sprawę z tego, że zamierzeniem organizatorów Światowych Dni Młodzieży jest spowodowanie impulsu do odnowy i ożywienia duszpasterskiego (także we wspólnotach parafialnych). Podczas przygotowań do tego światowego wydarzenia, jak i podczas jego przebiegu mamy do czynienia z szeroko zakreśloną mobilizacją organizacyjną i medialną, dzięki czemu staje się ono czymś niezwykle i na długo pozostaje w pamięci uczestników. W ten sposób działalność Kościoła katolickiego, poszukującego atrakcyjnych form i modeli narracji, finezyjnie łącząca religijne treści z kodami i arsenalem kultury popularnej, okazuje się dla młodzieży czymś atrakcyjnym, co sprawia, że sacrum w nowy sposób powraca do przestrzeni publicznej.

Wnioski te znajdują potwierdzenie w niektórych badaniach socjologicznych. „Eventy zbliżają Kościół do kultury młodzieżowej, ponieważ uwzględniają jej orientację na rozrywkę, doznania i przeżycia. W ten sposób są odpowiedzią na potrzeby i oczekiwania młodych ludzi jako sytuacji dopasowane do ich sposobu

na, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2018. Zob. też: J. M a r i a ń s k i, *Ku nowym drogom i nowej misji Kościoła* (rec. A. Zduniak, *Event w życiu społecznym i religijnym. Perspektywa socjologiczna*, Wydawnictwo UWM, Olsztyn 2018), „Ethos” 31(2018) nr 3(123), s. 298-300.

myślenia i odczuwania. Zachowując w sobie to, co konstytutywne dla charakteru chrześcijaństwa, nadają temu jednak nową strukturę, bardziej dostosowaną do nowoczesnych tendencji kulturowych. Ich dostępność dla wszystkich sprawia, że jest to szansa na dotarcie z przesłaniem Kościoła do wszystkich tych, w odniesieniu do których tradycyjne formy duszpasterstwa nie okazały się skuteczne. Eventy mogą stać się okazją do doświadczenia religijnego dla ludzi zniechęconych do instytucjonalnego Kościoła bądź zachowujących wobec niego dystans z powodu braku zrozumienia określonych elementów jego nauczania”³.

Nadzwyczajne cechy Światowych Dni Młodzieży, takie jak ich masowy charakter, profesjonalna organizacja, zaangażowanie tysięcy wolontariuszy, interaktywność, niepowtarzalność, entuzjazm wywoływany obecnością tysięcy osób, wspólnotowość, zaangażowanie emocjonalne uczestników, przekaz ewangeliczny w nowych formach i treściach, mogą wskazywać, że wywołują one w świadomości i w zachowaniach większości młodzieży natychmiastowe efekty religijne, niejednokrotnie o trwałym charakterze. Wielu komentatorów tych wydarzeń ulega nawet pokusie „nadwartościowania” skutków masowych „impresz” religijnych, bardzo upowszechnianych przez różnego rodzaju media.

Ewa Stachowska unika jednak takich niebezpiecznych „nadinterpretacji”. Krytycznie, aczkolwiek życzliwie, gromadzi materiał empiryczny świadczący o zróżnicowanych konsekwencjach uczestnictwa w wydarzeniach religijnych o charakterze masowym. Stwierdza też między innymi, że wielu pielgrzymów poszukuje w nich

przede wszystkim przeżyć emocjonalnych, które z natury rzeczy mają charakter nie-trwały i nie prowadzą do przemiany życia w kierunku większego zaangażowania religijnego. U niektórych uczestników może pojawić się nawet tendencja do poszukiwania różnych (odmiennych od tradycyjnych) dróg rozwijania nowych form duchowości poza Kościołem. Wszystko to sprawia, że precyzyjne określenie oddziaływania Światowych Dni Młodzieży na przemiany w jej religijności nie jest sprawą łatwą, szczególnie jeśli badacz pragnie wziąć pod uwagę przemiany o znamionach trwałości.

Przyjęta przez Ewę Stachowską procedura badawcza składająca się z kilku etapów opisanych jako: obserwować, mierzyć, klasyfikować, porównywać, interpretować i wyjaśniać, umożliwia dokonywanie opisu i klasyfikacji faktów religijno-społecznych oraz ustalanie prawidłowości i praw rzeczywistości religijno-społecznej. Opis statystyczny i typologia faktów religijno-społecznych przynależą do socjografii religii, natomiast interpretacje i wyjaśnienia oraz analiza życia społeczno-religijnego w kontekście teorii socjologicznych stanowią naturalne elementy socjologii religii.

Przedstawione w pracy analizy charakteryzuje znaczna oryginalność i swoista świeżość w interpretacji osiągnięć klasyków socjologii i współczesnych socjologów religii. Jako przedmiot badań socjologicznych Ewa Stachowska wybrała interesującą rzeczywistość społeczną, a w swoich analizach porusza się konsekwentnie w ramach przyjętych przez siebie założeń teoretycznych i szczegółowych dyrektyw metodologicznych. Stara się te założenia wyraźnie określić i doprecyzować oraz pozostać wierna przyjętej przez siebie metodzie. Autorka pracy o Światowych Dniach Młodzieży prezentuje typ solidnego badacza społecznego, który utrzymuje stały kontakt z literaturą świa-

³ A. Z d u n i a k, *Motywacje uczestnictwa w Światowych Dniach Młodzieży w Krakowie i jego wpływ na życie religijno-społeczne uczestników na przykładzie pielgrzymów z archidiecezji warmińskiej*, „Studia Warmińskie” 2017, nr 54, s. 187n.

ową i polską w dziedzinie, którą reprezentuje. Jej książka przyczyni się z pewnością do zdyktowania polskich badań socjologicznych nad eventami, a także do dalszego rozwoju polskiej socjologii religii.

Kontakt: Katedra Katolickiej Nauki Społecznej i Socjologii Moralności, Instytut Socjologii, Wydział Nauk Społecznych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin
E-mail: januszm@kul.lublin.pl